

Astrid och Ivar berättar

Barndomsminnen

Historia är intressant, inte bara sådant som rör kungar och krig utan också vad som hänt bland vanligt folk och i den egna hembygden. Gräv där du står var ett påstående som gällde just vår egen historia. Jag har frågat äldre personer om deras minnen från gamla tider. Jag har också frågat mina föräldrar, Astrid och Ivar. De hade mycket minnen och de berättade gärna. Det blev många samtal vid deras köksbord och det blev med tiden mycket anteckningar.

Det har gått många år sedan dessa samtal. Astrid och Ivar är sedan länge borta och jag kan inte längre fråga dem. Jag vill gärna dela med mig av samtalen vid köksbordet. Kanske kan det bli några berättelser eller glimtar från 1900-talets början. Deras barndomsminnen är nu hundra år gamla.

Det gamla seklet, 1800-talet, var slut. Ett nytt sekel kom, med nya förhoppningar. Men kvar i minnet fanns det förra seklet med nödår, svält och sjukdomar, många dystra minnen. Om sådant kunde äldre människor berätta.

Försörjningsproblemen hade varit stora. Det fanns inte mat till alla. Många flyttade från landsbygden till städerna. Många flyttade ännu längre bort, ända till Amerika.

Emigrationen var stor under det gamla århundradets sista decennier. Från Ödeshögs socken emigrerade nästan 2000 personer under åren 1850 – 1930. På 1880-talet utvandrade 616 personer från Ödeshögs socken.

Ivars farfar, August i Öjan, hade sju syskon som alla emigrerade till Amerika. På 20-talet var någon av dem hemma i Sverige och hälsade på. Men minnena av detta har bleknat. Några brev från dessa amerikanska släktingar finns bevarade.

Tidningarna hade annonser om auktioner. Folk längtade till Amerika och sålde allt vad de hade för att få råd med en biljett. Många reste utan att sedan avhöras. En och annan kom hem och hälsade på.

När det gamla seklet var slut stod många av torpstugorna tomma. En bit in på 1900-talet var stugorna också borta. Nu har vi svårt att hitta grundstenarna efter torpstugorna.

Men allt var inte nödår och svält under det gamla seklet. Det hade mot slutet av seklet kommit mycket nytt. Det fanns hopp om en bättre framtid. Det hade kommit järnvägar och telegraf. Det hade kommit nya mediciner. Barnadödligheten hade minskat. Kriget hade tagit slut, åtminstone i vårt land.

Nya ord hade kommit in i samtalen. Automobil, velociped, elektricitet och många andra nya ord. Såningsmaskin och slåttermaskin likaså. En ny framtid skyntade för 1900-talets människor. Men ordet tvättmaskin fanns ännu inte med, inte heller pension.

Det var 1905, just i början av det nya seklet som mina föräldrar föddes. Ivar växte upp i Öjan och Astrid i Narbäck. Båda byarna låg i

Hålaveden, nära gränsen till Småland. Deras barndomsvärld var smala grusvägar med grindar och med mjuka stigar genom skogarna. Det var gammal bondekultur, med hästar och kor, kalvar och bråkande får. Det var drängar och pigor och med gamla tiders tro och värderingar. Astrids och Ivars barndomsminnen är en spännande berättelse.

På kalas och kafferep berättades det om människor och händelser i gamla tider. Där fanns minnesgoda personer som kunde lämna besked om släktkedjor som sträckte sig många generationer tillbaka. Muntlig tradition byggde broar mellan generationerna. De gamla kunde berätta om svunna tider. De yngre hade bara att lyssna.

Jag frågade far och mor om människor och om händelser. Nu efteråt undrar jag hur de stod ut med alla mina frågor. Som grund för våra samtal hade jag en avskrift av en husförhörslängd från 1910. Det var på 1970-talet som jag började ta upp samtalen på band. Åtskilliga timmars samtal kan jag nu lyssna till. Men jag har också intervjuat många andra människor.

Jag skall här i denna berättelse göra en vandring i Stavabygden. Det blir en tillbakablick i tiden. Vi börjar vandringen i Öjan. Det var där som Ivar föddes.

Bakgrund för Ivar och Astrid

Ivar föddes 16 mars 1905 på Norrgården i Öjan, son till Ernst och Selma. Själv ansåg Ivar att han föddes en dag senare, den 17 mars. Han hade fyra bröder. Det var fem pojkar som växte upp tillsammans. Det var Henry född 1900, Elvir 1902, Ivar 1905, Gösta 1909 och Holger 1912. Ytterligare två pojkar föddes, Evert Roderik 1901 och Richard Uno 1908, men båda dog i späda ålder.

Astrid föddes den 8 december 1905. Hennes föräldrar var bonden Viktor Andersson och hans hustru Josefina (Fina) Sjöberg i Gallemålen i Adelöv. Familjen bodde då på en mindre gård strax öster om den nuvarande gården i Gallemålen. Husen där är rivna sedan länge.

Men huvudbyggnaden på Gallemålens gård står kvar. Där växte Viktor upp och det var hans föräldrar som ägde gården. Viktor och Fina flyttade 1908 med sin dotter till Narbäck, till den östra gården, som Finas far ägde. Gallemålen övertogs senare av Viktors broder Albert. Idag är det hans dotter Eva som äger Gallemålen. Eller kanske hennes söner.

Vi återkommer i vår berättelse till Astrid några sidor längre fram i denna berättelse när vi på vår rundvandring kommer till Narbäck.

En rundvandring i minnet

På den tiden fanns ingen TV, ingen radio, ingen telefon, ingen elektricitet och ingen vattentoalett. Men i stället fanns torrdass där nordanvinden hade fritt spelrum mellan väggbräderna. Det fanns inga bilar i bygden, men det hade hörts rykten om sådana. På landsvägen vid Stava hade någon bil åkt förbi, på väg mellan Malmö och Stockholm. Men i vår bygd fanns ingen bil förrän i slutet av 1920-talet.

Cyklar hade man hört talas om. Kanske fanns det några cyklar i bygden, men det är osäkert. I Holkabergr fanns på södra gården en höghjuling, men den kom inte dit förrän på 20-talet.

Livet var annorlunda. Död och begravning var också annorlunda. Allt var annorlunda. Det fanns många sagoväsen på den tiden. Det fanns älvor på ängen, det fanns tomtar, det fanns spöken. Jag vill bara nämna något av detta rent allmänt innan vi går vidare in i berättandet.

Foto från Öjan 1908. Vi ser Selma och Ernst samt tre pojkar, till vänster Elvir, 6 år, och sedan Ivar, 3 år. Båda håller i sin mor Selma. Henry är åtta år och *stora karn*. Han känner stödet från sin far Ernst i ryggen. En ömsint bild från familjen i Öjan.

I Ivars barndom bodde tre familjer i Öjan, på två gårdar och ett torp. De två gårdarna ägdes vid sekelskiftet år 1900 av Ivars farfar, August Johansson som med sin hustru Ida bodde i södra gården. På andra våningen där bodde Idas mor, Sofia Gustafsdotter.

Under några år brukades båda gårdarna var för sig. August på södra gården och Ernst på norra gården. Men år 1908 övertog Ernst båda gårdarna i Öjan.

Ivar kunde berätta om en trygg och bra uppväxt i Öjan. Han hade goda minnen av farfar August och farmor Ida. August var en lång och kraftig man. Farmor Ida var mycket religiös och kunde hela bibeln utantill, har det sagts. Ivar hade också minnen av Sofia, farmor Idas mor. Hon gick omkring i skogarna och plockade bitar av tallbark som hon eldade i sin järnspis. De hade var sitt hushåll där på södra gården. Sofia var livad och glad. Ibland satt Ivar i hennes knä. Han minns hur hon sjöng *Har du sett min far, tocken häst han har, tockna ben, tockna lår, tockna skutt han tar*. Under det att hon sjöng satt han på hennes ben som hon gungade i takt med visan. Kanske förekom *Prästens lilla kråka* också.

Foto från Öjan sommaren 1909. I främre raden från vänster ser vi Sofia, Ivar, Ida, Elvir, August och Henry. Övre raden från vänster Ernst Andersson i Skorperyd, Elsa med Eira på armen, vår farmor Selma med Gösta på armen samt farfar Ernst. Se hur Ivar har sina händer i Sofias och i farmor Idas, Elvir har sina händer hos Ida och August. Henry vilar sig mot Augusts axel. Fotot visar trygghet och kärlek.

De bodde trångt och dåligt säger Ivar, och avsåg då sin farfar, farmor och farmors mor, *men de var belåtna och nöjda med sin tillvaro*. Det var så på den tiden.

När Ivar var sju år gammal dog hans mor Selma i en ålder av 36 år. Det var ett hårt slag. Om hennes dödsfall och om begravningen har jag skrivit en särskild berättelse, se *Ernst i Öjan*.

Här blev fem pojkar moderlösa. Henry var äldst och fyllde 12 år detta år, Elvir 10, Ivar sju, Gösta tre och Holger var nyfödd. Ingen kan ersätta en mor men ändå tycks dessa pojkar ha klarat detta bra. I granngården fanns farmor och farfar och farmors mor. Dessutom fanns det pigor som kunde ge lite kärlek. Jag har inte frågat närmare om saknade efter modern. Senare har jag tänkt att jag skulle ha gjort det, men då var det för sent. Nu har alla dessa fem pojkar träffat sin mor, på andra sidan graven.

Sofia dog sommaren 1914 i Öjan av *ålderdoms avtyning*. Två år senare dog August i Öjan, Ivars farfar, av njurlidande. Ida bodde kvar i Öjan och hos henne bodde nog också Hulda Forsander, en piga. Men i början av 30-talet flyttade Ida till sin dotter Elsa i Skorperyd.

Ett par år efter Selmas död gifte sig Ernst med Jenny från Börstabil. Hon blev som en mor för pojkarna. Hon var mycket snäll.

Ivar gick i skola i Munkeryd och när jag frågade om lärare brukade Ivar nämna Per Elfin. Det var en man med stort förtroende i bygden. Han flyttade 1920 till Uppgränna. Då kom i hans ställe Einar Gustafsson, men då hade Ivar slutat skolan. Däremot fick Ivar lära sig spela orgel för Einar.

En gång om året var det skolutflykt till Stava hamn för att bada. Alla skolbarnen tågade i två led efter magistern. När de kom till Stava såg de hur Järnström skyndade sig in efter flaggan som han sedan hissade. Varje år var det så.

Det fanns många minnen från skoltiden. Jag får bilden av en skola som inte hade några problem med disciplinen. Lydnad var viktigt.

Foto från Norrgården i Öjan troligen 1909. Verandan är ännu inte byggd. Från vänster ser vi Kalle i Gyllinge, August och Ida, Sofia, Elsa med Eira på armen, Elsas man Ernst, pigan Betty Berg med Ivar intill sig, Selma med Gösta i knät, Ernst samt Henry och Gösta. Längst ut till höger ser vi Hilma Forsander som var något av husjungfru. Körsbärsträden blommar.

Det var en andlig miljö som Ivar och Astrid växte upp i. Både Ivars och Astrids föräldrar var engagerade i missionsverksamheten i Stava. I hemmet i Öjan har många möten hållits. I stora rummet bars in bockar och bräder att sitta på. Ivar och Astrid gick i söndagsskola, Astrid i Stava och Ivar i Kopparp. Efter söndagsskolan blev det ungdomsföreningen. Ivar kom med åren att bli starkt engagerad i missionsverksamheten.

Vägen förbi Öjan var en hårt trafikerad väg under 1900-talets första årtionden. Det var transporter av ved och timmer till Stava hamn. Det mesta av dessa transporter skedde vintertid på kälkar men en del

skedde på barmark med vagnar. Det var mycket körningar från Adelsövs socken, både med oxar och med hästar.

Sommartid fanns det många grindar på denna väg. Mellan smålandsgränsen och Smeakorset vid Holkaberg var det 15 grindar. Varje gård utmed vägen hade sina grindar. Ibland glömde någon att stänga en grind och då kunde korna komma lösa i en sädesåker. Ofta fanns en automatisk stängning av grindarna genom att en ungbjörk ställdes vid grindstolpen med en lina till grinden. När grinden var öppnad spändes björken och drog grinden tillbaka när den släpptes.

Ernst i Öjan åtog sig också körningar åt Konrad Hård till Stava hamn. Ivar och hans bröder har därför gjort många körningar ner till Stava hamn, med ved och med timmer. Ibland var det besvärligt i backarna ned från Smea-korset till Stava och ännu svårare var det i backen ned till hamnen. En kätting runt kälkmedarna skulle bromsa. Det gick bra för det mesta.

Om dessa körningar berättade Ivar ibland. Om detta har jag också skrivit i min berättelse om Konrad Hård, där jag också berättat om Stava hamn. Se *Hänt i Holaveden* på nätet, eller på biblioteket i Ödeshög.

Det var en vana på den tiden att åka till torget i Ödeshög varje tisdag. Man *torgade*. Ernst hade fina hästar med fina nickelselar. Till detta hade han också fina vagnar. Den vagn som i gamla tider var torgvagn var den som kallades *familjevagnen*. *Det var en hög vagn och den hade långsgående soffor*. Ofta bjöds människor på skjuts till Ödeshög. Ivar minns vid ett tillfälle när Gösta och Ivar följde med. Då bjöds Henrik Vetter att åka med på vagnen. Han ville gärna vara lite rolig, skoja med sin omgivning. När han fick se Gösta sa han *Jaså Göstanemejet är med också*. När de kom på stora vägen ungefär mitt för den plats där Motell Vida Vättern nu ligger mötte de en bil, en ovanlig händelse då. Hästarna blev rädda. Den ena hästen kastade sig mot den andra och sedan rullade hela ekipaget utför slänten. Hästarna följde också med men kunde stå uppräta efter missödet. Ingen kom till skada.

En resa till torget i Ödeshög innebar också mer eller mindre obligatoriskt att dricka kaffe på Carlströms. Det var liv och rörelse i salarna där.

På torget stod på den tiden många knallar och utbjöd sina varor. Där fanns slaktare och sålde kött och fläsk. Där stod Otto i Visjö, *Fläsk-Otto*. Han var son till smeden Samuel Petersson i Holkaberg. Där stod också slaktaren Andersson, far till Manne och Elis som senare övertog faderns handel med djur. Där stod också många från bygden som sålde sina varor, räfsor, lia-orv, byråar och mycket annat. Det slöjdades i många stugor i bygden.

På den tiden fanns ingen slakteriförening. Ingen bil kom och hämtade djur som skulle slaktas. Bönderna sålde sina djur till en slaktare och fick sedan leda djuren till Ödeshög. Det skedde i regel på gamla Hålavedsvägen via Hårstorp till Sunneryd. Sedan blev det återigen gamla vägen via Kråkeryd. Det tog flera timmar att leda en ko till Ödeshög, särskilt om inte kon var lätt att leda.

Men till torget åkte vanligtvis inte Ivar och hans bröder med. De fick stanna hemma och arbeta på gården. Där fanns mycket att bestyras. Det finns ett minne om en sådan ordergivning från Ernst till sina söner just som han skulle åka. Med den lokala dialekten löd hans hälsning så här: *Nu mina pöjka sa I se te gärsgåla, hogga ven och gräva mösadika*. Det var min kusins son, Calle Nyholm som berättade detta. För min del låter det helt riktigt.

Gärdesgårdar krävde mycket arbete i gamla tider. Trinnor skulle klyvas, stolpar sättas ned, vidjor skulle värmas och sedan vridas runt båda stolparna. Ivar berättade att han och August Forsander en dag var sysselsatta med att klyva trinnor. Det var ung-granar som klövs med yxa. Då stod Ivar och August vända mot varandra och var sin gång högg yxan i granen. Samtidigt som granen började spricka flyttade de sig så att hela granen blev spräckt. När de stod där mitt emot varandra lossnade plötsligt Augusts yxa från skaftet och for iväg mot Ivar. Han kände en stöt mot axeln av yxan. *Jag kunde ju ha fått den i huvudet* sa Ivar när han påminde sig denna händelse.

Detta foto är från Öjans Södergård omkring år 1909. Det kan vara från samma tillfälle som då det förra fotot togs. Det tycks vara samma personer. Detta foto har inte samma kvalitet i detaljerna. Men se ändå på flera saker, hönsnätet kring blomlandet, sittbrädan till höger, grusgården med en gång fram till och runt landet.

Ivar växte upp i föräldrahemmet och det saknades inte arbete. Det var arbete på gården, med djur, med skog och jord. Där fanns fyra hästar i stallet. Skogskörning var en stor del av vinterjobben, men det har jag skrivit om förut.

På 1930-talet startade Ernst en sågverksrörelse i Öjan. Detta har jag skrivit om i min berättelse om *Ernst i Öjan*.

Något år var Ivar dräng hos sin äldre bror Henry i Lilla Krokek. Sin militärtjänstgöring gjorde Ivar vid I4 i Linköping. Men här i denna berättelse stannar vi kvar i barndomen. Ungdomstiden kommer i en annan berättelse.

Foto från 1917. I trädgården står följande personer, från vänster: Ida, Ernst, Jenny, Henry och framför honom Gösta, sedan en piga Forsander samt en sommarflicka, vidare Elvir och Ivar. Här saknas August. Han dog 16 oktober 1916.

Vi skall nu göra en rundvandring i minnet i bygden. Vi följer byvägen mot Gyllinge och på vänster sida, just före grinden mot Gyllinge passerar vi ett torp. I detta torp bodde i början av seklet August Forsander med sin familj. August var jordbruksarbetare och arbetade åt bönderna i trakten. År 1913 flyttade familjen Forsander till Kopparp.

Gyllinge

Vi kommer så till Gyllinge, en vägknut. Vägen till vänster leder till Gåsabol och Haddåsen, vägen rakt fram till Staffanstorp och vidare till Adelövs socken, vägen till höger till Kopparp, Lakarp och Narbäck.

I Gyllinge fanns det tre gårdar. De låg tätt. Där hade inga utflyttningar skett. Något laga skifte hade inte gjorts i Gyllinge. Den gamla hustomten låg kvar sedan medeltiden, bara något utökad.

På Norrgården, bodde Kalle och Anna. Kalle kallades *Kalle Lener* och de ingick i kretsen av vänner till familjerna i Öjan. De var ibland med på foton som togs där. De flyttade till Stava 1915 och då kom Gustaf Jakobsson till Gyllinge och köpte gården av Kalle. Gustaf hade en piga som hette Alma. Vad de haft för sig rent intimt vet ingen säkert, men Alma talade en dag om för Gustaf att hon var med barn och att barnet var Gustafs. Hon hade också lagt en kudde innanför kläderna för att styrka sitt påstående.

Detta är en historia som många har berättat. Om den är sann är upp till var och en att bedöma. Men Gustaf och Alma gifte sig 1918. Några barn blev det inte. 1930 sålde de gården till Ivar och Astrid, mina föräldrar. Gustaf och Alma flyttade då till Sväm.

I Mellangården bodde Robert och Emma. De hade övertagit gården efter Roberts föräldrar. Mellangården hade tidigare ägts av Ivars farfars föräldrar, Johannes och Sara, innan de flyttade till Öjan. De hade då sålt Mellangården till Johan Andersson, Roberts far. Det fanns släktskap dem emellan. Robert och Emma hade två döttrar, Greta och Ella.

På Södergården bodde Karl Viktor Petersson och Klara Petersdotter. De hade en dotter som hette Selma. Varje tisdag åkte de till torget. Klara satt där på vagnen med filtarna om sig. Hon var en kraftig kvinna. Hon sålde handarbeten på torget har jag noterat.

Under samtalets gång kom vi också in på senare tider, då Ivar och Astrid köpte Norrgården i Gyllinge 1930. Men det tillhör senare tider och vi återkommer till detta.

Staffanstorp

Vid vägknuten i Gyllinge skall vi ta till höger, till Kopparp, men vi måste nämna något om Staffanstorp. Där bodde Albin och Hilma. De hade tre barn, Alma, Sigurd och Gerda. Sigurd dog i spanska sjukan 1918. Det var flera i bygden som dog i denna sjukdom. Då och då i våra samtal har Ivar och Astrid pratat om dödsfallen i spanska sjukan. Det var sådant som blev minnen för livet.

Staffanstorp återkommer ibland under våra samtal. Redan när Ivars mor Selma dog 1912 spelade Staffanstorp en roll. Ivars äldre bror Elvir sändes då som bud till Staffanstorp med fråga om de där kunde ta hand om den nyfödde Holger någon tid. I Staffanstorp har också Henry och Elvir varit drängar någon tid, erinrade sig Ivar. Han kände för övrigt många som hade varit drängar där under årens lopp.

Kopparp

Vi avslutar vårt besök i Staffanstorp och tar vägen mot Kopparp. Det var en väg som Ivar kände väl. Det var hans friareväg och det var en väg som han många gånger cyklat. Jag frågade honom om hur den vägen var i gamla tider. *Jo du förstår, det var en bra väg, svarade Ivar, den var som en häradsväg, det gick som en blåst neråt Kopparp* sa han avslutningsvis. Men detta var med cykel. I Ivars barndom var det fotvandringar och då gällde små stigar mellan gårdar och byar.

Innan man kom till gårdarna i Kopparp passerades torpet Rosenlund, där August Forsander bodde med sin familj när de flyttat från Öjan.

På första gården i Kopparp, som också var den största, bodde August och Lovisa. De var födda 1860, August i Gränna socken och Lovisa i Adelöv. De hade tre söner. August var under många år ordförande i Stava missionsförsamling. I deras kök i Kopparp hölls söndagsskola, varje söndag. Det hölls söndagsskola på två ställen, dels i missionshuset och dels i Kopparp. Ivar var under flera år söndagsskollärare i köket hos August och Lovisa. Men det var senare.

August var en kraftig och arbetsam man. Han och Lovisa hade ett antal år varit bönder i Narbäck innan de kom till Kopparp. Det hade under årens gång börjat bli tal om maskiner i jordbruket. Men August som var *en kraftig typ* visade upp sina armar och sa att *detta är mina maskiner, de duger bra*.

Lovisa dog 1935 och August dog 1941. Deras söner arrenderade gården någon tid men 1938 kom Albert Johansson. Han gifte sig med Astrid från Kopparp och de köpte sedan den gård som August och Lovisa haft.

Vi vandrar vidare. Den norra gården i Kopparp ägdes och brukades av Teodor och hans hustru Selma. De hade tre barn, Astrid, Tage

och Josef. Astrid gifte sig med Albert och bodde sedan på Norrgården i Kopparp. Hennes bror Tage följde med och var sedan dräng hos dem hela livet ut, som ogift. Josef tog med tiden över föräldragården. Men detta blev en liten titt in i framtiden. Vi återvänder till början av 1900-talet.

Nästa gård var Engblomsgården. Där bodde Johan och Tilda med många barn. Johan var en stor och kraftig karl minns Ivar. Engbloms barn flyttade hemifrån. Vart de tog vägen var lite osäkert. Någon blev polis i Göteborg. Men två av barnen, Hanna och Anton bodde kvar och brukade föräldragården.

En liten gård till fanns det i Kopparp, österut mot Öjans gräns. Där bodde skomakaren August Karlsson med hustrun Matilda Blom och 7-8 barn. August var också aktiv i Stava missionsförsamling. Han var med i styrelsen och han var söndagsskollärare i ett 40-tal år, även han i köket hos August och Lovisa. Men här hade vi således två August från Kopparp och båda var aktiva i missionsförsamlingen. Båda var med i styrelsen. Hur kunde man skilja dem åt frågade jag. Jo Astrid berättade att *August i Kopparp* var han som var ordförande och han kallades *August i Köpparp*. Den August som var skomakare fick heta Karlsson. August och Karlsson. Så enkelt var det. Karlsson och hans Matilda hade många barn. En av dem, Anton, blev pastor i Svenska Missionsförbundet. Han var en lång och stilig karl och förde sig bra och talade bra. Ivar hade mycket positivt att säga om honom. Dottern Julia gifte sig med snickaren Albert och de bodde sedan kvar på Julias föräldragård.

Den sista hållplatsen för oss i Kopparp är soldattorpet. Det kallades av Ivar och Astrid för Ferbastället men hette egentligen Lövhaugen. Där bodde Claes Ferb med sin hustru Augusta Nyman. Claes Ferb hade varit soldat för Stora Krokek men hade därifrån flyttat till Kopparp. Han var känd som *klok gubbe* som kunde bota sjuka djur. Ivar hade minnen av besök på Ferbastället och hade bjudits på kaffe. *De hade det fint och rart på sitt ställe. De gjorde dagsverken i granngårdarna.* De hade flera barn. En dotter Ester blev gift till Kvatarp påminde sig Ivar.

Lakarp

Vi kommer så till Lakarp. Där bodde Edvin och Maria. De kom till Lakarp 1911 efter att Gustav och Jenny med sina döttrar Anna och Hildur flyttat till Sunneryd. Astrid påminde sig att Edvin och Maria flyttade ofta. Maria klagade vid något tillfälle över detta flyttande. *Så fort vi fått någorlunda ordning på ett ställe vill Edvin flytta vidare*, sa hon. Från Lakarp flyttade de 1914 till Kyléns torp vid Holkaberg, där de bodde någon tid innan de flyttade till missionshuset. Där var de vaktmästare en tid. Sedan flyttade de till Ödeshög. De hade två flickor och en son. Sonen flyttade till Amerika, påminde sig Astrid. Till Lakarp kom sedan Erik och Anna som övertog Lakarp efter hennes föräldrar, Gustav och Jenny.

Narbäck

Nästa by är Narbäck. Där har Astrid vuxit upp och där finns många minnen. Det var 1908 som hon med sina föräldrar, Viktor och Josefina (Fina), kom till Narbäck. Bostadshuset på gården var gammalt. Det var en parstuga för två familjer. Den var i grått timmer. Gården hade tidigare haft två brukare. Viktor och Fina, och Astrid, flyttade in i den västra delen av huset. Den andra stod tom.

Narbäck omkr. 1914

Foto från Narbäck omkring 1914. Från vänster Astrid, pigan Gerda Palm, vidare Josefina och Viktor. Så såg Astrids föräldrahem ut fram till 1922. Då revs huset och ett nytt byggdes.

Det var en vänlig miljö med kor, kalvar och hästar, drängar och pigor. Där i denna *bullerby-miljö* växte Astrid upp.

På gården fanns drängar och pigor. Sigurd Johansson(Sparv) var dräng där en tid omkring 1925 och trivdes bra i Narbäck. Han hade varit dräng i Uppgränna och bott i ett rum där vinden blåste rakt genom väggen. I Narbäck fick han ett nytt och fint rum. *Rena himmelriktet*, tyckte han. Pigan Gerda Palm tycks ha varit en god kamrat till Astrid i hennes unga år, just när hon var på väg in i vuxenlivet. Men Astrid fick också två syskon, Svea 1915 och Rune 1920.

I Narbäck förekom stora släktkalas med många människor. Släkten var stor. Från Gallemålen kom hästskjutsar med släktingar till kalasen. Många låg över natt.

Det var två gårdar i Narbäck. På den västra gården, övre gården, bodde Johan och Lotta. De hade en son som hette Kalle. Lotta var tandlös. Hon hade aldrig haft några tänder. Hon hade svårt att uttala bokstaven r.

Astrid gick i skola i Munkeryd. Hennes skolväg var vägen via Lakarp och Kopparp. I Kopparp gick hennes skolväg över Stenahagen. Där rann bäcken från Gyllingesjön mot Stava. Där var det ofta översvämningar och där fick hon hoppa på stenar för att komma över. Någon gång ramlade hon i vattnet och blev uppdragen av en kamrat. Från Kopparp ledde en stig över till Nyttorp i Munkeryd och sedan var det en kort bit på byvägen mellan Öjan och Munkeryd sista biten till skolan.

Detta var en lång skolväg och i gamla tider, innan biltrafiken kom, var det ingen plogning av vägarna. Gående fick pulsa i snödrivorna. I Astrids barndom fanns det de som hade fem kilometer eller mera, i djup snö.

Astrid kunde berätta om skolkamrater från Stora Moliden och Östra Haddåsen, långt österut i nästan väglöst land.

Ibland gick hon den längre vägen via Holkaberg. Då brukade hon få sällskap med Lilly Patrik. Vid Smeakorset låg en gammal torpstuga och där bodde smeden Samuel. Han var gammal och sjuk och behövde ibland hjälp med att hämta vatten. När han hörde någon komma på vägen ropade han och bad om hjälp. Det blev därför ibland lite socialtjänst på vägen till skolan.

Till vänster ser vi Astrids föräldrar, Viktor och Fina och till höger Astrid själv. Foton från omkring år 1916

Ibland vandrade Astrid tillsammans med sin mor Josefina till Kärr i Adelöv, till mormor Hedda och morfar Fredrik Sjöberg. Det var stigar via Lidholms i Porsarp, Norra Kärr, Ingefreakarp, Kvatarp och vidare på vägar och små stigar till Kärr.

Ibland fick Astrid gå ensam till lanthandeln i Norra Kärr, återigen förbi Lidholms, Palms och till handelsboden i Norra Kärr. Handelsboden drevs av Karl Oskar Svensson. Han dog 1925. Hans mor Inga-Lotta drev möjligen affären vidare någon tid, men hon dog 1931. Hon var en drivande kraft i handelsboden berättade mor Astrid, som gjorde många besök där. *Då ä söcker i den låda* var något som Astrid kom ihåg att Inga-Lotta sagt. Handelsboden låg i den gård som man först kom till i Norra Kärr när man kom på stigen från Porsarps soldatorp.

Det fanns en sirapstunna stående innanför dörren i handelsboden. Där drunknade en dag familjens katt. Det var ingen som såg denna olycka. När det upptäcktes var katten död. Då såldes denna sirap lite billigare. Hela tunnan köptes av Karl Svensson i Narbäck. Detta var den första realisationen i våra bygder, påstods det.

Astrid lärde sig att spela orgel. Hon fick en egen orgel och hon gick i lära hos organisten i Gränna. Hennes far Viktor skjutsade henne med häst och vagn till Gränna en gång i veckan men ibland gick hon. Viktor hade fina hästar och vagnar. Han brukade ofta skjutsa människor till torg och marknader. Han skjutsade skomakarmästaren

Oskar Hedin från Sjöberga när han skulle till torget i Ödeshög för att sälja skor och stövlar. Det var innan busstrafiken kom igång. Det hände också att han fick skjutsa sjuka personer. Läs om *När Tilda i Porsarp bröt benet*, en berättelse utlagt på nätet under rubriken *Hänt i Holaveden*.

Mor Astrid har berättat mycket om livet i gamla tider. De hade drängar och pigor i Narbäck, men Astrid fick själv hjälpa till. Mjölka korna var något som hon ofta nämnde.

Tvätt på den tiden kallades byk. Ett par gånger om året åkte man med häst och vagn till bäcken i Kleven. Där skedde tvätten. En flat sten just vid bäckens kant passade bra till att klappa tvätt på, eller *bösta byk som* det hette i gamla tider. Klappträsk kallades i gamla tider för *böstel*.

Men låt oss återgå till Astrids berättelse om Narbäck från början av seklet. I Narbäck fanns också två torp, soldattorpet vid vägskälet mot Lakarp och ett torp nere vid sjön Vättern. Någon soldat fanns inte längre i soldattorpet. Där bodde Oskar Samuelsson och Anna Palm med sina tre barn. Astrid minns att hon med sina föräldrar var där på kafferep en jul. Där var också folk från grannbyn Kärr. Simon i Kärr spelade dragspel och det sjöngs julsånger, *alla ljusen brinner oppsan. De var lite roliga, de från Kärr*, tillade Astrid. Anna och Oskar flyttade efter några år och då såldes stugan till Johannes i Jordstorp och flyttades dit.

Nere vid sjöstranden låg det lilla torpet Fridhem. Där bodde Johan och Fina Lindberg. Johan hade tidigare varit soldat i Kopparp men flyttade 1906 till torpet Fridhem. Där hade de en ko och lite andra husdjur. Någon liten åker låg söder om husen. Det var branta stup ned mot sjön på deras tomt. Deras ko ramlade en gång nedför berget, ner i sjön och bröt benet. Hon fick bogseras hem med roddbåt och sedan slaktas. Det fanns många barn hos familjen Lindberg. Fle- ra av dem emigrerade till Amerika.

Fina Lindberg och Fina i Narbäck var goda vänner. De talades vid ibland och sände kort till varandra vid påsk och andra tillfällen.

Porsarp

Vi fortsätter till Porsarp, sista byn innan gränsen till Småland. Där fanns det fyra gårdar och ett torp. I den första gården från Narbäck räknat bodde Eve och Terese med sina fyra flickor. Eve (Edvard). Eve var född i Rinna men hade en tid arbetat på Hovs gård utanför Vadstena och berättade ibland om detta arbete vid *Hövgårn*.

Anders och Tilda bodde i en gård som låg uppe i backen, ett stycke från vägen. Tilda bröt benet någon gång på 20-talet. Det var innan telefonens tid och det var innan det fanns ambulans. Tilda hade det besvärligt. Viktor i Narbäck kom med flakvagnen och på den ställdes Tildas säng och sedan gick färden till Ödeshög. Därifrån fick Tilda med sin säng åka godsvagn på järnvägen till Vadstena. Hon överlevde alla strapatserna, märkligt nog. Detta har jag berättat om i en särskild berättelse, som finns under *Hänt i Holaveden*.

Öster om den gård där Anders och Tilda bodde fanns ytterligare en gård, nämligen Lidholms. Den låg högt och hade fin utsikt. Där hade Gustaf Lidholm och hans familj bott. Men Astrid kom inte ihåg några människor där. Husen låg kvar där men de stod tomma. De låg utmed vägen till Palms och vidare till Kärr. En gång hade det fötts fyringar på det torpet, men det var länge sedan.

I det gamla soldattorpet, eller nära detta, bodde snickaren Frans Palm, en mycket duktig man. Han kunde göra nästan allt. Han tillverkade möbler, han gjorde redskap och verktyg, han byggde båtar, för att inte tala om vattenhjulet till Holkabergs såg. *Ingen kunde göra så bra räfseskaft som Frans Palm* sa Astrid. Han hade sin verkstad utmed stigen till handelsboden i Kärr, där Astrid gått många gånger. När Astrid och Ivar gift sig och flyttat till Gyllinge gjorde Frans Palm en båt att ha i Gyllingesjön.

Holkaberg

Vi skall nu på vår minnesvandring komma till Holkaberg. Dit hör två gårdar, vidare gästgiveriet Sjöberga samt Kyléns lilla torp och Smedtorpet. På vår vandring från Narbäck och Porsarp kommer vi först till Holkabergs Södergård. Där bodde i Astrids barndom gästgiveraren Teodor Nilsson. Gästgiveriet hade upphört men han kallades ändå gästgivare. De hade 3-4 barn. Familjen flyttade därifrån och efter dem kom en familj med tre barn. De bodde där bara en kort tid. Mannen och en son dog i spanska sjukan. Kvar blev hustrun med två barn och de flyttade från Holkaberg samma år som de kommit dit.

Efter dem kom Gideon och Signe. Gideon var från Farmans gård i Stava men de hade bott i Åby-socknen en tid. Gideon dog av förkylning kort tid efter att de kommit till Holkaberg. Men Signe var en stark kvinna. Hon drev gården vidare ensam, med sina barn och med hjälp av drängar. Hon byggde också ny ladugård där. Astrid minns att snickaren Albert Karlsson från Kopparp var där och jobbade.

I Holkabergs norra gård bodde Gustaf och Eda. Gustaf var kusin till August i Öjan och det fanns därför släktskap på Ivars sida med Holkaberg. Eda var från Stava. När hennes föräldrar dött brukade Gustaf och Eda även denna gård, hennes föräldragård. Dessutom hade de en sågrörelse att sköta vid bäcken.

Gården i Holkaberg övertogs av David och Mimmi 1919, då de gift sig. Då flyttade Gustaf och Eda till Stava. Mimmis far hette Gustaf Kaxe och bodde med hustru och en dotter på Kyléns torp som hörde till Holkaberg. Ivar påminner sig en del syskon till Mimmi. En syster, Elin, var gift med Oskar Hjertstedt.

Till Norrgården hörde också sågen. David drev denna och var duktig på det. Ivar har varit där många gånger och hjälpt till. Där fanns också en spånhyvel.

Söder om sågen låg den stora kvarndammen. Där samlades ungdomar och åkte skridskor. Astrid var där många gånger.

Vi gör nu en avstickare ned till Sjöberga, till Oskar och Klara Hedin. De hade stort förtroende i bygden. Ivar och Astrid hade mycket positivt att säga om dem. Oskar och Klara tillhörde de ledande i Stava missionsförsamling. Oskar drev tillverkning av skor och stövlar och hade flera anställda. På torgen i Ödeshög och Gränna sålde han sina

produkter. Viktor i Narbäck skjutsade honom dit. Oskar var också bror till Ida i Öjan, Ivars farmor.

När vi fortsätter vår rundvandring kommer vi till Smeakorset. Öster om denna knutpunkt i bygden låg det gamla Smedtorpet. En stuga och ett uthus/smedja låg på en plan ovanför Smeakorset. Där bodde den gamle smeden Samuel med hustru och många barn. Både Ivar och Astrid kommer väl ihåg den gamle smeden men i deras barndom var barnen för länge sedan utflugna. Smeden var änklings och låg till sängs i sitt hus och ropade varje gång när han hörde någon komma förbi på vägen.

Han ville i regel ha in ved eller vatten. Astrid berättade att hon och Lilly Patrik ibland hjälpte honom med sådant på sin väg till skolan.

När Ivar en gång kom dit hade en luffare legat över natt där. Det var mycket smutsigt i stugan. I slutningen väster om stugan fanns en liten grop där det rann lite vatten. Där kunde man med en skopa ösa upp vatten i en hink.

Det var många som då och då hjälpte den gamle smeden. Gunnar Hård i Stava hade fått löfte att komma fem minuter för sent till skolan om han hade stannat och hjälpt smeden.

Det finns mycket mera att berätta om smeden Samuel. Hans hustru hette Maria Lovisa Lord som hade sitt föräldrahem vid Röjegatorna. Samuel hade således inte haft långt när han skulle fria. Men Maria Lovisa hade dött 1909 och Ivar och Astrid hade inga minnen av henne. Ivar berättade om sönerna. Där fanns Otto som kallades Fläsk-Otto och bodde i Visjö. Jag har nämnt honom förut. Sonen Konrad var den yngste av sönerna och var den som sist lämnade föräldrahemmet. Han var intresserad av jakt och drev omkring i markerna. Konrad bodde senare i Lilla Krokeks soldattorp. Om Konrad Sme har jag skrivit en särskild berättelse.

Smeden Samuel hade många minnen från gamla tider att berätta. Det var berättelser om troll och spöken, gammal folketro.

Det fanns ytterligare ett torp på Holkabergs ägor. Det hette Grekkebo och låg utmed den gamla vägen från Kopparp till Röjegatorna. Detta var Kopparps kyrkväg i gamla tider. Från detta torp kom Ivar Grekk och Kalle Grekk, påminde sig Ivar. De flyttade till Mark, strax söder om Ödeshög. Ivar minns inte säkert om husen låg kvar i Grekkebo när han var ung.

Kyléns torp hade jag så när glömt. Det låg norr om Smeakorset, med högt och fint läge med utsikt över Vättern. Men namnet Kyléns torp var från äldre tider. I Ivars och Astrids minnen fanns ingen Kylén där. Men Ivar påminde sig under samtalsgången att det i Haddåsen fanns en person som hette David Kylén, och som kanske bott på Kyléns torp här. Denne David Kylén var en pratsam gubbe. Ivar var vid något tillfälle med på ett kafferep i Haddåsen där David Kylén och gamle Lindén från Moliden var med, bland många andra. När alla satt där och pratade berättade David Kylén följande historia: *Det var en gång en atlantångare som fått problem. Det var tjock dimma och mistluren hade gått sönder. Då lyfte någon upp en gris och höll den i bakbenen framme i fören på båten. Grisen skrek så kraftigt att den ersatte mistluren.* Detta var en historia från ett kafferep från kanske omkring 1915-1920. Till saken hör att Kylén och Lindén inte kom rik-

tigt bra överens. David Kylén tyckte att Lindén pratade för mycket. Dessutom hör det till saken att Lindén gick under smeknamnet Grisen. Om Lindén kan dessutom sägas att han vid något tillfälle skjutit sig i käken. Han var därför försedd med ett gångjärn i käken som hjälpte honom att prata hjälpligt.

Lindén stod ibland på torget och sålde frukt. En gång när han sålde päron var det någon som frågade (om päronen) om det var Greve Moltke. Lindén svarade helt ärligt att det var det inte, det var Lindén från Stora Moliden. Är detta kanske en historia som gått på många ställen?

Munkeryd

Efter detta kafferep i Haddåsen fortsätter vi vår vandring, mot Munkeryd. Vi passerar spökplatsen vid Röjegatorna. Astrid och Ivar hade inte sett några spöken där, men de hade stor respekt för spökhistorierna. Det första stället som vi kom till i Munkeryd var Ossians, ett litet torp med stuga och ladugård. Ossian var skomakare men blev senare också brevbärare. Då ersatte han Tallberg som varit brevbärare tidigare. Till en början gick Ossian till fots och bar postväskan. Senare blev det cykel. Innan Ossian köpte torpet bodde Johan i Smedstorp här en tid, med sina föräldrar, trodde Astrid.

Mitt emot Ossians stuga, på södra sidan om vägen låg en annan stuga med ett par små åkrar. Platsen kallades *Johan Jons-kålgårn*. Johan Jonsson hette Ivars farmors far. Ivar trodde att han kanske byggt stugan här någon gång, och kanske bott här. Johan var gift med Sofia, som jag berättat om tidigare. Johan och Sofia bodde på äldre dar i Stava på den gård som ligger norr om Kyléns. Efter att Johan dött flyttade Sofia till sin dotter Ida i Öjan.

Men åter till huset mitt emot Ossians. Där i detta hus bodde 1910-1915 två gummor i var sin lägenhet, de hade var sitt hushåll. Det var ingen liten stuga. Där bodde två gummor. En av dem var Jenny Vetter. *Ho va e halter gömma* minns Astrid. Jenny hade en son som hette Henrik Vetter, *begåvad men lite lustig*, minns Ivar. Vad den andra gumman hette minns hon inte men en gång hade Astrid med en korv till någon av gummorna, vilken av dem minns hon inte. Det var lite av den tidens socialhjälp.

Vi kommer så fram till byn i Munkeryd. På den stora gården bodde då Johannes-Fina. Hon hade varit gift med Johannes. Han var en storman i bygden, *ganska fin*. *Den var man inte du med, inte kunde man säga du te en göbbe*, sa Ivar. Johannes och Fina hade flera barn. Rikard blev klockare och skollärare i Stora Åby, Ellen gifte sig med en bonde på en gård som hette Gullberga, Maja flyttade till Stockholm och drev en restaurangrörelse. Hon hade flera söner, en son som hette John och som ibland kom till bygden och hälsade på.

Efter att Johannes dött var gården utarrenderad. Edvin och Maria hade den på arrende innan de flyttade till Lakarp.

I Munkeryd fanns också Magnusa-Fina. Hon var gift med Johan Magnusson som dog tidigt. De hade en fosterdotter som hette Ester Kvist och som gifte sig med Ivars äldre broder Elvir.

I Munkeryd fanns handelsbod i äldre tider. Den låg vid skolan visste Ivar. *Grundstenarna finns ännu kvar*. Så kom vårt samtal in på

skolbranden. Skolhuset brann ner till grunden. Det var den 7 oktober 1915, en torsdag. Ivar var inte i skolan den dagen. Han och hans bröder hade fått ledigt för att plocka potatis. När de befann sig i potatislandet på mossen, öster om ladugården hemma i Öjan syntes en kraftig rök i norr, i riktning mot Munkeryd. Ivar och hans bröder klättrade upp i träd för att se bättre. Men om det var skolhuset som brann kunde de inte se.

Astrid var i skolan den dagen. Det var mitt under en lektion. Martin Ingesson, en skolkamrat, skulle gå på dasset men kom genast in igen och omtalade att det rök. Röken trängde ut vid sidan av skorstensmuren. Alla eleverna uppmanades att gå ut. Elden gick inte att hejda. Astrid tror att varm aska hade ställts in i en påse i en garderob och att detta var brandorsaken. Hon minns att Judit Lundkvist var lärarinna där vid detta tillfälle.

Astrid hade på hemvägen sällskap med Hildur Ferb. Kanske var Lilly Patrik med också. De gick via Smeakorset, den längre vägen. Den dagen var allt annorlunda. Att skolan brunnit var otäckt, en ruskig upplevelse.

Det blev sedan tillfälliga skollokaler en tid, dels hos Johan Magnusson och dels hos Karl Persas, båda i Munkeryd.

Innan vi lämnar Munkeryd måste vi stanna till i Nyttorp, Munkeryds gamla soldattorp. Där bodde Otto och Fina med sina barn. Men dessförinnan hade det bott en soldat där som hette Hjelte. Därför kallades torpet för Hjeltatorpet. Hjelte flyttade sedan och då kom Johan i Smedstorp och bodde där någon tid innan han flyttade till Smedstorp. Men Johan kallades sedan länge *Hjeltajohan*.

Men om Otto och Fina kunde Astrid och Ivar berätta en hel del. Av deras barn blev Farman sågmästare hos Viktor i Tällekullen och senare bonde i Harsbol, Henning blev överkonstapel vid polisen i Vadstena, Ester blev kvar i hemmet, gifte sig med John från Aleryd och var sömmerska, dit folket i bygden gick med sina tyger. Det var också en son som hette Konrad som flyttade till Gotland.

Mitt emot Nyttorp, på östra sidan om vägen mot Öjan låg ett torp som kallades Mårdalyckan. Där bodde i gamla tider en man som hette Mård med sin familj. Han hade i yngre år varit knekt i Nyttorp.

Brevbärare

Då och då under våra samtal har vi kommit in på ämnet brevbärare. Både Astrid och Ivar kom ihåg den gamle brevbäraren Karl Tallberg som i gamla tider bar posten från Ödeshög och till Stava. Hans linje slutade just vid Lindéns och där var en lång rad av brevlådor. Där fick var och en hämta sin post. Oftast turades man om att hämta posten där, grannar emellan. Lindén hade tidigare bott där, men det kom inte Astrid eller Ivar ihåg. Men stället kallades ändå Lindéns. Där var en handelsbod som Anna drev, senare Lina Tallberg.

Brevbäraren Tallberg efterträddes av Ossian Karlsson någon gång omkring år 1920.

Tillbaka i Öjan

Så har vi gjort denna rundvandring i bygden och är tillbaka i Öjan. Mellan Öjan och Smedstorp gick ingen väg på den tiden, bara en gångstig. Smedstorp hade sin väg genom skogen till Munkeryd.

Johan i Smedstorp var ofta i Öjan och hjälpte till. Ofta var det snickarjobb. På den tiden byggdes ett hönshus och en flygelbyggnad som inrymde magasin och drängrum med öppen spis. Det var brädväggar med sågspån som isolering.

Johan var musikalisk och kunde spela nästan vad för instrument som helst, och utan noter. Johan var gift med Hilma, som kom från grannbyn Svinåsen. Men Johan hade varit gift förut. Första hustrun dog av *blindtarm* på Vadstena lasarett. De hade en nyfödd son som hette Hugo. Han kom till fosterföräldrar i Munkeryd, senare till Amundebý. Hugo blev sedan predikant. Johan och hans första hustru hade också en dotter som gift sig och bodde i Sjöstugan vid Gyllingesjön. Hon dog i unga år.

Ivar berättade också om Samla-Imli från Gåsabol. Hon hette egentligen Emilia. Hennes man hette Samuel, därför kallades hon Samla-Imli. Hon var en klok gumma, en jordemor som har hjälpt många barn till världen, *mej också* sa Ivar. Om Samla-Imli har jag skrivit en särskild berättelse. Den finns på nätet och på biblioteket i Ödeshög.

Ibland har Ivar berättat om Flinka-Lotta men några detaljer om denna person har jag inte antecknat. I Ivars barndom fanns Flinkatorpet kvar på sin plats, utmed vägen mellan Gyllinge och Gåsabol, på Smedstorps marker. Flinka-Lotta var troligen en småväxt kvinna.

Vi slutar nu denna rundtur i bygden. Astrid och Ivar har här berättat minnen från sin barndom. De återkommer förmodligen med nya berättelser från gamla tider, då från sin ungdomstid.

Jönköping i april 2015

Arne Ivarsson

036/71 32 33, (arne.ivarsson@outlook.com)